

KORPORATIV BOSHQARUVDA ESG TAMOYILLARINI JORIY ETISH

Tashmatov Rustam Xusanovich

O‘zbekiston Respublikasi Davlat aktivlarini boshqarish agentligi huzuridagi Xususiylashtirish va davlat aktivlarini boshqarish muammolarini tadqiq etish markazi bo‘lim mudiri, i.f.d., professor,
Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universitetining Toshkent filiali professori

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21935585>

Annotatsiya. Maqolada ekologik, ijtimoiy va boshqaruv (ESG) tamoyillarini korporativ boshqaruv tizimiga integratsiya qilishning tashkiliy, institutsional va axborot mexanizmlari tadqiq etilgan. O‘zbekiston Respublikasida barqaror rivojlanish, “yashil” iqtisodiyot va ESG tamoyillarini rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar, jumladan, ZRU-1036-son Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-16-son Farmoni hamda Vazirlar Mahkamasining 561-son va 221-son qarorlari asosida ESGning korporativ boshqaruvdagi o‘rni asoslangan. Shuningdek, IFRS S1, IFRS S2, G20/OECD korporativ boshqaruv tamoyillari hamda Yevropa Ittifoqining CSRD direktivasi asosida xalqaro tajriba tahlil qilingan. ESG risklarini korporativ risk-menejment tizimiga integratsiya qilish, “yashil” loyihalarni milliy “yashil” taksonomiya asosida baholash, ikki tomonlama muhimlikni aniqlash, ESG-KPIlarni strategik rejalashtirish bilan bog‘lash va barqarorlik axborotlarini ishonchli oshkor etish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: ESG, korporativ boshqaruv, barqaror rivojlanish, “yashil” iqtisodiyot, “yashil” taksonomiya, ESG risklari, Kuzatuv kengashi, ESG-KPI, ikki tomonlama muhimlik, IFRS S1, IFRS S2.

Аннотация. В статье исследованы организационные, институциональные и информационные механизмы интеграции экологических, социальных и управленческих (ESG) принципов в систему корпоративного управления. Рассмотрены нормативно-правовые документы Республики Узбекистан в сфере устойчивого развития и «зеленой» экономики, включая Закон № ЗРУ-1036, Указ Президента Республики Узбекистан № УП-16, а также постановлений Кабинета Министров №561 и №221. Проанализирован международный опыт на основе IFRS S1, IFRS S2, G20/OECD Principles of Corporate Governance и Директивы ЕС CSRD. Предложены меры по интеграции ESG-рисков в корпоративный риск-менеджмент, оценке «зеленых» проектов на основе национальной «зеленой» таксономии, определению двойной существенности, формированию ESG-KPI и повышению качества раскрытия информации.

Ключевые слова: ESG, корпоративное управление, устойчивое развитие, «зеленая» экономика, «зеленая» таксономия, ESG-риски, Наблюдательный совет, ESG-KPI, двойная существенность, IFRS S1, IFRS S2.

Abstract. The article examines organizational, institutional and information mechanisms for integrating environmental, social and governance (ESG) principles into corporate governance. The regulatory framework of the Republic of Uzbekistan for sustainable development and the green economy is considered, including Law No. ZRU-1036, Presidential Decree No. PF-16, and Cabinet Resolutions No. 561 and No. 221. International practices based on IFRS S1, IFRS S2, the G20/OECD Principles of Corporate Governance and the EU Corporate Sustainability Reporting Directive are analyzed. Proposals are developed for integrating ESG risks into corporate risk management, assessing green projects under the national green taxonomy, determining double materiality, establishing ESG KPIs and improving sustainability-related disclosures.

Keywords: ESG, corporate governance, sustainable development, green economy, green taxonomy, ESG risks, Supervisory Board, ESG KPIs, double materiality, IFRS S1, IFRS S2.

Zamonaviy korporativ boshqaruv tizimida kompaniyaning uzoq muddatli qiymatini shakllantirish jarayoni faqat moliyaviy natijalar bilan cheklanmay, ekologik, ijtimoiy va boshqaruv omillarini ham hisobga olishni talab qilmoqda. ESG konsepsiyasining rivojlanishi natijasida barqaror rivojlanish masalalari korporativ ijtimoiy mas’uliyatning alohida yo‘nalishidan strategik boshqaruv, risk-menejment, ichki nazorat, investitsiya siyosati va axborotni oshkor etish tizimining tarkibiy qismiga aylanmoqda. O‘zbekiston Respublikasida mazkur jarayonning huquqiy asoslari izchil shakllanib, ekologik xavfsizlik, “yashil” iqtisodiyot, barqaror rivojlanish va ESG tamoyillarini korporativ boshqaruv amaliyotiga integratsiya qilish uchun zarur institutsional sharoitlar yaratilmoqda.

O‘zbekistonda ekologik risklarni boshqarish va korporativ qarorlar qabul qilish jarayonida atrof-muhit omillarini hisobga olishning muhim huquqiy asosi 2025-yil 24-fevraldagi O‘RQ-1036-son “Ekologik ekspertiza, atrof-muhitga ta’sirni baholash va strategik ekologik baholash to‘g‘risida”gi Qonun hisoblanadi [1]. Mazkur qonun ekologik ekspertiza, atrof-muhitga ta’sirni baholash va strategik ekologik baholash sohasidagi munosabatlarni tartibga solish bilan bir qatorda, ekologik xavfsizlikni ta’minlash, ekologik jihatdan asoslangan qarorlar qabul qilish, ochiqlik va jamoatchilik ishtiroki kabi prinsiplarni mustahkamlaydi. Korporativ boshqaruv nuqtayi nazaridan ushbu talablar investitsiya va ishlab chiqarish loyihalarini baholashda ularning moliyaviy samaradorligi bilan bir qatorda ekologik oqibatlarini ham hisobga olish zarurligini anglatadi. Shu sababli yirik investitsiya loyihalarini tasdiqlash jarayonida Kuzatuv kengashi va ijro etuvchi organ ekologik risklarni oldindan aniqlashi, ularning kompaniyaning uzoq muddatli moliyaviy holatiga ta’sirini baholashi va tegishli boshqaruv choralari belgilashi lozim.

Barqaror rivojlanish va “yashil” iqtisodiyot tamoyillarini davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylantirish O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvardagi PF-16-son “O‘zbekiston – 2030” strategiyasini “Atrof-muhitni asrash va “yashil iqtisodiyot” yili”da amalga oshirish bo‘yicha davlat dasturi to‘g‘risida”gi Farmonida ham o‘z ifodasini topgan [2]. Mazkur hujjat atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, “yashil” iqtisodiyotga o‘tish va barqaror rivojlanish bilan bog‘liq vazifalarni tizimli ravishda amalga oshirish uchun asos yaratadi. Korporativ boshqaruv nuqtayi nazaridan ushbu strategik yo‘nalish kompaniyalarning biznes strategiyasini ekologik samaradorlik, resurslardan foydalanish samaradorligi, energiya tejamkorligi va iqlim o‘zgarishi bilan bog‘liq risklarni hisobga olgan holda shakllantirishni talab qiladi. Bunda ekologik ko‘rsatkichlar faqat operatsion faoliyatning texnik ko‘rsatkichlari sifatida emas, balki kompaniyaning raqobatbardoshligi, investitsion jozibadorligi va uzoq muddatli qiymatini belgilovchi omillar sifatida qaralishi lozim [2].

O‘zbekistonda “yashil” iqtisodiyotga o‘tishning moliyaviy va investitsion mexanizmlarini shakllantirishda Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 25-oktabrdagi 561-son qarori muhim ahamiyatga ega [4]. Milliy “yashil” taksonomiya iqtisodiy faoliyat va loyihalarni ularning ekologik mezonlarga muvofiqligi nuqtayi nazaridan tasniflash imkonini beradi. Bu esa korporativ boshqaruv organlari uchun investitsiya loyihalarini tanlash va baholashda qo‘shimcha mezonlardan foydalanish imkoniyatini yaratadi. Xususan, Kuzatuv kengashi va ijro etuvchi organ investitsiya loyihalarini ko‘rib chiqishda kutilayotgan moliyaviy daromadlilik bilan bir qatorda loyihaning ekologik samaradorligi, resurslardan foydalanish darajasi, emissiyalarni kamaytirish imkoniyati va uzoq muddatli ESG risklarini ham hisobga olishi maqsadga muvofiq.

ESG tamoyillarini korporativ boshqaruv tizimiga bevosita integratsiya qilishning institutsional asoslari Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 4-maydagi 221-son qarori bilan yanada rivojlantirildi [3]. Mazkur qaror ESG tamoyillarini tashkilotlar faoliyatiga joriy etish, barqaror rivojlanish masalalarini boshqaruv jarayonlariga integratsiya qilish va ESGga oid axborotni shakllantirish hamda oshkor etish mexanizmlarini rivojlantirish uchun muhim huquqiy asos yaratadi. Korporativ boshqaruv nuqtayi nazaridan ESG masalalari kompaniyaning alohida bo‘linmasi yoki faqat hisobot tayyorlash vazifasi sifatida emas, balki Kuzatuv kengashi, ijro etuvchi organ, risk-menejment, ichki nazorat va boshqa funksional bo‘linmalarining o‘zaro bog‘liq faoliyati sifatida tashkil etilishi kerak.

ESGning korporativ boshqaruvdagi institutsional mexanizmini shakllantirishda Kuzatuv kengashining strategik roli alohida ahamiyatga ega. Kuzatuv kengashi ESG bo‘yicha strategik maqsadlarni belgilashi, ularning kompaniyaning umumiy rivojlanish strategiyasi bilan muvofiqligini ta’minlashi, ESG risklari va imkoniyatlarini muntazam ravishda ko‘rib chiqishi hamda ijro etuvchi organ faoliyatini tegishli ko‘rsatkichlar asosida baholashi lozim. ESG masalalarini boshqarish uchun mas’uliyat markazlarini aniq belgilash, zarur hollarda ixtisoslashtirilgan ESG qo‘mitasi yoki tegishli funksional tuzilmani tashkil etish kompaniyaning barqaror rivojlanish maqsadlarini amaliy faoliyat bilan bog‘lash imkonini beradi.

ESG boshqaruvining muhim elementi ESG risklarini korporativ risk-menejment tizimiga integratsiya qilishdir. Ekologik risklar qatoriga iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslarning cheklanganligi, ekologik talablarning kuchayishi, atrof-muhitga salbiy ta’sir va ishlab chiqarish jarayonlarining ekologik xavflari kiradi. Ijtimoiy risklar inson kapitali, mehnat xavfsizligi, xodimlarning huquqlari, iste’molchilar manfaatlar va manfaatdor tomonlar bilan munosabatlar bilan bog‘liq. Governance risklari esa korporativ nazorat, manfaatlar to‘qnashuvi, korrupsiyaga qarshi boshqaruv, shaffoflik va axborotni oshkor qilish sifatiga taalluqlidir [3; 7]. ESG risklari kompaniyaning umumiy risklar reyestriga kiritilishi va strategik, moliyaviy hamda operatsion risklar bilan birgalikda baholanishi lozim.

Mazkur yondashuv xalqaro korporativ boshqaruv amaliyotiga ham mos keladi. G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023 hujjatida barqarorlik va chidamlilik korporativ boshqaruvning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan [7]. Mazkur tamoyillarga ko‘ra, korporativ boshqaruv tizimi kompaniyalarga barqarorlik bilan bog‘liq risk va imkoniyatlarni strategiya, risk-menejment, ichki nazorat va axborotni oshkor qilish jarayonlarida hisobga olish imkonini berishi kerak [7]. Bu yondashuv O‘zbekiston korporativ sektorida ESGni boshqaruvning alohida yo‘nalishi sifatida emas, balki kompaniyaning strategik boshqaruv tizimining tarkibiy elementi sifatida shakllantirish zarurligini ko‘rsatadi.

ESG risklarini moliyaviy boshqaruv bilan bog‘lash IFRS S1 – “General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information” standartining konseptual yondashuviga ham mos keladi [5]. IFRS S1 tashkilotning istiqbollarga ta’sir qilishi mumkin bo‘lgan barqarorlik bilan bog‘liq risk va imkoniyatlar to‘g‘risida moliyaviy hisobot foydalanuvchilariga qaror qabul qilish uchun foydali axborot taqdim etishga qaratilgan [5]. Standart boshqaruv, strategiya, risklarni boshqarish, ko‘rsatkichlar va maqsadlar bo‘yicha axborotni tizimli ravishda ochib berishga asoslanadi. Shu jihatdan IFRS S1 korxonalarda ESG axborotlarini strategik va moliyaviy boshqaruv jarayonlari bilan bog‘lash uchun xalqaro metodologik asos sifatida xizmat qilishi mumkin.

Iqlim risklari bo‘yicha IFRS S2 – “Climate-related Disclosures” standarti alohida ahamiyatga ega [6]. IFRS S2 IFRS S1 bilan birgalikda qo‘llanadi va tashkilotning iqlim bilan bog‘liq muhim risklari hamda imkoniyatlari, jumladan fizik va o‘tish risklarini boshqarish va ular to‘g‘risida axborot ochib berish talablarini belgilaydi. O‘zbekiston korxonalarida ushbu yondashuvdan foydalanish iqlim risklarini strategik rejalashtirish, investitsiya qarorlari, ishlab chiqarish jarayonlari va ta’minot zanjirini boshqarish bilan bog‘lash imkonini beradi.

ESG axborotining muhimligini aniqlashda ikki tomonlama muhimlik konsepsiyasi muhim metodik vosita hisoblanadi. Ushbu yondashuv ESG mavzusining kompaniyaga moliyaviy ta’sirini hamda kompaniya faoliyatining jamiyat va atrof-muhitga ta’sirini birgalikda baholash imkonini beradi [5; 6; 8]. Mazkur mexanizm kompaniya uchun eng muhim ekologik, ijtimoiy va boshqaruv masalalarini aniqlash, ularni ustuvorlashtirish va tegishli boshqaruv choralarini ishlab chiqishga xizmat qiladi. Yevropa Ittifoqining Directive (EU) 2022/2464 – Corporate Sustainability Reporting Directive ham korporativ barqarorlik hisobotlarini takomillashtirish va barqarorlik bilan bog‘liq axborotni tizimli ravishda oshkor qilishga qaratilgan [8]. Shu sababli CSRD tajribasi O‘zbekiston kompaniyalarida ESG axborotlarini standartlashtirish va uning taqqoslanuvchanligini oshirish uchun metodik yo‘nalish sifatida foydalanilishi mumkin.

ESG tizimining samaradorligini ta’minlashda ESG-KPIlarning kompaniyaning strategik maqsadlari bilan bog‘lanishi muhim. ESG-KPIlar energiya sarfi, issiqxona gazlari emissiyasi, chiqindilar hajmi, suv resurslaridan foydalanish, mehnat xavfsizligi, xodimlarni rivojlantirish, ijtimoiy mas’uliyat, korporativ boshqaruv sifati, korrupsiyaga qarshi choralar va boshqa muhim ko‘rsatkichlarni qamrab olishi mumkin [2; 3; 5; 6]. Bunday ko‘rsatkichlar nafaqat hisobot maqsadida, balki boshqaruv qarorlarini qabul qilish, rahbariyat faoliyatini baholash va kompaniyaning uzoq muddatli strategik maqsadlariga erishish darajasini monitoring qilish uchun ham qo‘llanilishi lozim.

ESG-KPIlarni shakllantirishda milliy “yashil” taksonomiya bilan uyg‘unlikni ta’minlash ham muhim. 561-son qaror [4] bilan tasdiqlangan milliy “yashil” taksonomiya mezonlari asosida “yashil” loyihalar va investitsiyalarni aniqlash kompaniyaning ekologik yo‘nalishdagi kapital qo‘yilmalarini tizimli ravishda hisobga olish imkonini beradi. Bunday yondashuv investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun kompaniyaning “yashil” iqtisodiyotga o‘tish jarayonidagi real hissasini baholash imkoniyatini kengaytiradi.

O‘zbekiston korporativ sektori uchun ESGni joriy etishning bosqichma-bosqich modeli taklif etiladi. Birinchi bosqichda kompaniyaning amaldagi korporativ boshqaruv, risk-menejment, ichki nazorat va axborot tizimlari bo‘yicha GAP-tahlili o‘tkazilishi lozim. Ikkinchi bosqichda ESGning ustuvor yo‘nalishlari va muhim ESG mavzulari aniqlanib, ESG risklar reyestri shakllantiriladi. Uchinchi bosqichda kompaniyaning investitsiya loyihalari milliy “yashil” taksonomiya mezonlari asosida baholanadi [4]. To‘rtinchi bosqichda ESG-KPIlar, maqsadlar va mas’uliyat markazlari belgilanadi. Beshinchi bosqichda ekologik risklar O‘RQ-1036-son Qonunida [1] nazarda tutilgan ekologik baholash mexanizmlari bilan muvofiqlashtiriladi. Oltinchi bosqichda IFRS S1 va IFRS S2 talablariga mos ravishda barqarorlik va iqlimga oid axborotlarni ochib berish tizimi rivojlantiriladi [5; 6].

Mazkur modelning muhim afzalligi ESGni alohida hisobot tayyorlash vazifasidan korporativ boshqaruvning uzluksiz jarayoniga aylantirishidir. PF-16-son Farmon bilan belgilangan “yashil” iqtisodiyot va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha davlat siyosati [2], 561-son qaror bilan shakllantirilgan “yashil” faoliyatni tasniflash mexanizmi [4], 221-son qaror bilan ESG tamoyillarini joriy etish bo'yicha belgilangan institutsional mexanizmlar [3] hamda O'RQ-1036-son Qonun bilan mustahkamlangan ekologik baholash prinsiplari [1] korxonalar uchun o'zaro bog'langan boshqaruv tizimini shakllantirish imkonini beradi.

Xalqaro tajriba ham mazkur yondashuvning samaradorligini ko'rsatadi. G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023 barqarorlik masalalarini korporativ boshqaruv, strategiya va risk-menejment bilan bog'laydi [7]. IFRS S1 va IFRS S2 barqarorlik hamda iqlim risklari to'g'risidagi moliyaviy jihatdan muhim axborotni ochib berish uchun xalqaro asos yaratadi [5; 6]. Yevropa Ittifoqining CSRD direktivasi esa korporativ barqarorlik hisobotlarini tizimlashtirish va ularning ishonchligini oshirishga yo'naltirilgan [8].

Shunday qilib, ESG tamoyillarini korporativ boshqaruvga joriy etish barqarorlik omillarini qarorlar qabul qilish jarayoniga integratsiya qilish, ESG risklarini boshqarish va boshqaruv organlarining javobgarligini kuchaytirishni nazarda tutadi. Milliy va xalqaro yondashuvlarni uyg'unlashtirish esa korporativ boshqaruv shaffofligi, ekologik va iqlim risklariga chidamlilik hamda uzoq muddatli qiymat yaratish uchun yaxlit asosni shakllantiradi. Bunday yondashuv kompaniyalarning manfaatdor tomonlar oldidagi mas'uliyatini oshirib, investitsion jozibadorligi va barqaror rivojlanishini ta'minlovchi strategik vositaga aylanadi va kompaniyaning raqobatbardoshligi va bozor qiymatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi 24.02.2025-yildagi “Ekologik ekspertiza, atrof-muhitga ta'sirni baholash va strategik ekologik baholash to'g'risida”gi O'RQ-1036-son Qonuni. URL.: <https://lex.uz/uz/docs/-7397280>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 30.01.2025-yildagi “O'zbekiston – 2030” strategiyasini “Atrof-muhitni asrash va “yashil iqtisodiyot” yilida amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida”gi PF-16-son Farmoni. URL.: <https://lex.uz/uz/docs/-7369703>

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 04.05.2026-yildagi “Barqaror rivojlanish va atrof-muhit, ijtimoiy hamda korporativ boshqaruv (ESG) tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 221-son qarori. URL.: <https://lex.uz/uz/docs/-8171367>

4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 25.10.2023-yildagi “Milliy “yashil” taksonomiyani tasdiqlash to'g'risida”gi 561-son qarori. URL.: <https://lex.uz/docs/-6644013>

5. IFRS S1 General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information. London: IFRS Foundation, 2023. URL.: https://www.ifrs.org/issued-standards/ifrs-sustainability-standards-navigator/ifrs-s1-general-requirements/?utm_source=chatgpt.com

6. IFRS S2 Climate-related Disclosures. London: IFRS Foundation, 2023. URL.: <https://www.ifrs.org/issued-standards/ifrs-sustainability-standards-navigator/ifrs-s2-climate-related-disclosures/>

7. European Parliament and Council of the European Union. Directive (EU) 2022/2464 as regards corporate sustainability reporting. Official Journal of the European Union, 2022. URL.: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj/eng?utm_source=chatgpt.com

8. OECD. G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023. Paris: OECD Publishing, 2023. DOI: 10.1787/ed750b30-en. URL.: https://www.oecd.org/en/publications/2023/09/g20-oecd-principles-of-corporate-governance-2023_60836fcb/full-report.html?utm_source=chatgpt.com